

ЛЕКЦІЯ 10 (2 год) ЗМ2,Т8

Тема: *Розпад Радянського Союзу і відродження незалежності України.*

Мета: *ознайомити студентів з поняттям політична, економічна, екологічна криза, розкрити процес перебудови, проаналізувати реформування у сфері політики, розкрити сутність державного перевороту та формування незалежної держави; формувати у студентів уміння робити висновки; виховувати повагу до минулого нашої держави.*

Література.

- 1.Бойко О.Д. Історія України. – К.: Академія, 2014
- 2.Корміч Л.І. Історія України – К.: Алерта, 2010
- 3.Смолій В.А. Історія України, К.; 2010.
- 4.Світлична В.В. Історія України, К.: Каравела, 2015р, - 384с.

План

- 1.Зміни у вищому партійно-державному керівництві. «Перебудова».
- 2.Економічна ситуація в другій половині 80-х років.
- 3.Чорнобильська катастрофа.
- 4.Державний переворот в СРСР та події в Україні.
- 5.Проголошення незалежності України.

Організаційний момент.

Актуалізація опорних знань:

1)дайте узагальнюючу характеристику причин невдач економічних реформ другої половини 60-х років?

2)як ви розумієте термін «системна криза» суспільства?

1.Після смерті Генерального секретаря ЦК КПРС К.Черненко в березні 1985р. на посаду керівника КПРС та СРСР було обрано М.Горбачова. Саме за його ініціативи розпочалась перебудова в СРСР (квітень 1985р.). Перебудова мала охопити п'ять провідних галузей життєдіяльності суспільства: економіку (перехід від екстенсивних методів господарювання до інтенсивних), внутрішню політику (демократизація суспільного життя та народовладдя), зовнішню політику (припинення «холодної війни» та побудова спільно європейського дому), соціальну сферу (покращення матеріального та культурного добробуту населення), ідеологію (ліквідація цензури, гласність, вільне виявлення думок громадян).

Але ідеї перебудови швидко зайшли в глухий кут. В усіх галузях життя виникла гостра суспільно-політична, економічна та національна криза, яка завершилась розпадом СРСР.

Партійне керівництво України, очолюване В.Щербицьким, не сприймало і певний час блокувало перебудові процеси в Україні.

Протягом 1985-1987 рр. в Україні не існувало значних політичних сил у вигляді громадських об'єднань та народних фронтів, схожих на ті, що виникли в Прибалтиці та Росії. Пасивність широких народних мас має своє пояснення. На тлі загального, насамперед економічного розвалу, ситуація в Україні залишалась відносно стабільною.

В Україні головним чинником, який розхитав суспільство, стала Чорнобильська катастрофа (квітень 1986р.). Ще одним фактором активізації суспільно-політичного життя став процес русифікації. Як наслідок в умовах політики гласності в Україні виникли групи «зелених», політичні клуби, просвітницькі українознавчі організації. Їхня діяльність одразу вийшла за межі суто просвітницької діяльності й набула політизованого характеру.

Швидка політизація суспільства виявилася в мітингах і демонстраціях. Перший у новітній історії України масовий мітинг відбувся у Києві 13 листопада 1988р. на ньому гостро постало питання про відповідальність конкретних посадових осіб за приховування негативних наслідків чорнобильської катастрофи.

У вересні 1989р. В.Щербицький залишив посаду Першого секретаря ЦК КПУ, а цю посаду зайняв В.Івашко.

Восени 1989р. вдалося внести істотні поправки до проекту Закону про вибори до Верховної Ради УСРС, зокрема, було знято представництво від громадських організацій. Тоді ж Верховна Рада прийняла Закон про мову, згідно з яким українська мова проголошувалася державною. У той час відбувається стрімкий розвал КПУ. Суспільство і правляча верхівка починає все більше усвідомлювати необхідність допомогти ся реального суверенітету республіки.

У 1989-1990рр. з'являються паростки багатопартійності. У 1980р. КПРС (КПУ як її складова) відмовилась від монополії на владу. Активізація політичного життя спричинила стрімке зростання національної свідомості населення. З 1990р. почався рух за вихід із СРСР. 16 липня 1990р. Верховна Рада УРСР прийняла Декларацію про державний суверенітет України, у якій проголошувалися верховенство, самостійність, повнота і неподільність влади республіки в межах її території, незалежність і рівноправність у зовнішніх зносинах.

2. Курс на перебудову проголосив квітневий (1985р.) пленум ЦК КПРС, але вона була зумовлена всім ходом розвитку суспільства. Прагненням прискорити розвиток народного господарства була позначена економічна політика українського керівництва. Але чіткого плану, втілення цієї політики в життя вироблено так і не було. Важливою особливістю економічних перетворень у республіці стало здійснення заходів щодо структурної перебудови народного господарства. Для України це мало велике значення, адже структура її економіки була зорієнтована переважно на виробництво засобів виробництва, добування сировини і палива.

Труднощі в розвитку народного господарства України полягали ще й у тому, що плани складалися в Москві. Україна була позбавлена майже всіх прав. 95 % її продукції вироблялося на підприємствах союзного підпорядкування, прибутками яких розпоряджався центр. За рахунок продукції, що вироблялася на підприємствах місцевого підпорядкування, неможливо було задовольнити усі потреби українського народу.

Горбачовське прискорення не могло дати відчутного результату без глибоких якісних зрушень у системі виробничих відносин, розкріпачення особистої ініціативи виробника, перебудови й політиці економіки на ринкових засадах.

Єдиним помітним заходом у цьому напрямку був Закон Верховної Ради СРСР «Про індивідуальну трудову діяльність», прийнятий у листопаді 1986р. У 1987р. почався бурхливий розвиток кооперативів у сфері послуг, громадського

харчування, торгівлі. Однак найголовнішої сфери - виробничої – індивідуальна трудова діяльність і кооперативи торкнулися мало. Не дав очікуваних результатів і прийнятий у 1987р. Закон про державне підприємство, на який в Україні покладалися великі надії.

У 1987-1989рр. в економічній політиці керівництва стали з'являтися нові тенденції. Одним з найголовнішим завдань перебудови її ініціатори оголосили встановлення контролю народу над господарським життям, передачу економічної влади трудящими шляхом радикальної економічної реформи. Вперше на липневому пленумі ЦК КПРС розглянули питання «Про завдання щодо корінної перебудови управління економікою». Пленум відзначив, що головне в радикальній реформі управління – перехід від адміністративних методів господарювання до нового господарського механізму, який ґрунтується на врахуванні економічних інтересів виробників, широкому використанні економічних методів і демократичних засад управління.

З початку 1989р. підприємства стали переходити на госпрозрахунок по так званій моделі №2.

Реалізуючи курс на реформування економіки, Верховна Рада УРСР на позачерговій сесії у квітні 1988р. затвердила Генеральну схему управління народним господарством. Було ліквідовано 14 міністерств і відомств, більше 80 управлінських організацій середньої ланки, укрупнено 1500 підприємств, цехів, дільниць тощо. Одночасно розпочалось створення цілого ряду концернів, асоціацій.

Великого значення в процесі реформування економіки надавалося оренді. Її впровадження передбачалось переважно в аграрному секторі економіки та невиробничих галузях народного господарства. Наприкінці 1989р. на умовах оренди працювало більш як 400 підприємств.

Аналогічна ситуація спостерігалася й в аграрному секторі економіки. Після 27 з'їзду КПРС була прийнята спільна постанова ЦК КПРС і Рада Міністрів СРСР «Про дальше вдосконалення економічного механізму господарювання в агропромисловому комплексі країни». Ніяких позитивних змін у сільському господарстві ця постанова не передбачала. Все звелось до створення додаткової управлінської структури – Держагропрому – своєрідної бюрократичної надбудови над колгоспами, радгоспами і переробними підприємствами сільськогосподарської продукції.

3. У 1970-1980рр. в Україні як і в цілому в СРСР, загострюються екологічні проблеми. В Україні де було зосереджено четверту частину промислового потенціалу СРСР, спорудження індустріальних гігантів відбувалося без урахування екологічних факторів. Екологічна напруженість в Україні була спричинена недосконалими технологіями виробництва, відсутністю ресурсозберігаючої техніки і маловідходних технологій, екологічно необґрунтованим розміщенням об'єктів атомної енергетики. Промислові підприємства й відповідні відомства не були зацікавлені в збільшенні витрат на охорону навколишнього середовища, тому що це підвищувало собівартість продукції, яку вони випускали. Більш вигідним було працювати без змін, ніж запроваджувати маловідходні й безвідходні технології.

В УРСР показник кількості викидів шкідливих речовин в атмосферу від промислових джерел на одиницю площі майже в 7 разів перевищував середньо

союзнi. На території України знаходилося 12 мiст, що мали найбільший рiвень забруднення атмосфери.

Без урахування екологічних вимог відбувався i розвиток галузей сільського господарства. Засолення ґрунту, затоплення i підтоплення великих територій відчутно позначилися на природній родючості угідь, призвели до зниження врожайності й підвищення витрат на виробництво сільськогосподарської продукції. Унаслідок посилення процесів ерозії ґрунту Україна втратила значну частину родючих чорноземів.

У країні відбувався розвиток атомної енергетики, споруджувалися атомні електростанції. Офіційна преса запевняла в повній безпеці АЕС, а радянське керівництво ретельно приховувало від громадськості випадки аварійних ситуацій на атомних електростанціях. У ніч з 25 на 26 квітня 1986р. сталася аварія на Чорнобильській АЕС – техногенна катастрофа планетарного масштабу. З'явилася зона відчуження – територія, яка найбільше постраждала від радіації й була заборонена для проживання. Найбільшого радіоактивного забруднення зазнали Житомирська, Київська, Чернігівська області. Причинами вибуху четвертого енергоблоку Чорнобильська АЕС визнано низьку якість проектування й обслуговування станції.

На вимогу європейських країн 15 грудня 2000р. Чорнобильську АЕС було закрито.

4. У 1989-1990рр. в СРСР поряд із соціально-економічними проблемами гостро постало питання щодо зміни державного ладу країни. 17 березня 1991р. відбувся Всесоюзний референдум з питання збереження Радянського Союзу. Народ України відповів позитивно.

19 серпня 1991р. реакціонери здійснили спробу державного перевороту. Блокувавши М.Горбачова на дачі у Форосі, найближчі співпрацівники президента СРСР оголосили про створення Державного комітету з надзвичайного стану, до якого увійшли вісім осіб. Вони заявили про свій намір відновити в країні порядок i не допустити розпаду СРСР. Призупинялася діяльність політичних партій, громадських організацій i масових рухів. Заборонялося проведення мітингів, демонстрацій, страйків. Встановлювався контроль над засобами масової інформації.

Проте заколотники одразу ж зіткнулися з рішучою протидією керівництва РРФСР на чолі з Президентом Росії Б.Єльциним. На захист демократії виступили десятки тисяч жителів Москви були i представники України під синьо-жовтими прапорами. Рішучі дії Б.Єльцина підтримали більшість урядів країн світу. Заколот провалився.

Заколот висвітив реальні, а не декларативні позиції й наміри всіх політичних сил i державних органів в Україні. Керівництво ЦК КПУ опинилося на боці заколотників. Секретаріат ЦК надіслав на місця шифрограму, у якій схвалювався переворот i парткомам пропонувалося організувати підтримку дій ДКНС. В Україні правив Л.Кравчук.

5. 24 серпня 1991р. Верховна Рада Української РСР прийняла історичний документ – Акт проголошення незалежності України, в якому, зокрема,

підкреслювалося: «Верховна Рада Української Радянської Соціалістичної Республіки урочисто проголошує незалежність України та створення самостійності української держави – України. Територія України є неподільною і недоторканною. Віднині на території України мають чинність виключно Конституція і закони України».

Однак згідно з чинним законодавством, питання про реалізацію права народу України на самовизначення виходило за межі компетенції Верховної Ради УРСР і мало вирішуватися виключно Всеукраїнським референдумом. Тому того самого дня було прийнято й постанову Верховної Ради УРСР «Про проголошення незалежності України», якою передбачалося провести 1 грудня 1991р. всеукраїнський референдум на підтвердження Акта проголошення незалежності України.

1 грудня 1991р. Україна обирала першого Президента України було включено шість кандидатів – Гриньова, Кравчука, Лук'яненка, Табурянського, Чорновола, Юхновського.

Уже в першому турі, набравши 61,6% голосів, переміг Голова Верховної Ради України, у недалекому минулому минулому завідувачий ідеологічним відділом ЦК КПУ, секретар ЦК КПУ Л.Кравчук. Він став першим президентом незалежної України.

Бесіда:

1. Назвіть причини аварії на Чорнобильській АЕС?

2. Чому на Вашу думку розпався Радянський Союз?

3. В якому році Україна стала незалежною державою?